

PAPER DETAILS

TITLE: Fransa'daki Liselerde Okutulan Ahlak ve Vatandaslik Egitimi Öğretim Programlarinin
Incelenmesi

AUTHORS: Ilyas KARA

PAGES: 1172-1194

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3138313>

Investigation of Moral and Citizenship Education Curricula in High Schools in France

İlyas KARA, Amasya University, ORCID ID: 0000-0003-4755-0037

Abstract

The aim of this research is to examine the moral and citizenship education curriculum taught in high schools in France. This is a qualitative study and document analysis method was used in this research. Within the scope of the research, the moral and citizenship education course curricula taught in high schools in France have been examined. In the analysis of the obtained data, descriptive analysis technique has been used. As a result of the research, it has been found that moral and citizenship education course is taught at all grade levels of the high school, there are three separate curricula for each grade level, history geography teachers are responsible for moral and citizenship education courses, and if a history or geography teacher is not available, other branch teachers can also give moral and citizenship education courses. In addition, it has been found that the moral and citizenship education curriculum consists of three parts, the first part of the curriculum consists of the "introduction" section, and the introductory chapter is arranged to be exactly the same in all three curricula, too. It has been determined that the content was included in the second part of the curriculum and it has been formed to be different in the three curricula. It has been observed that the third part of the curriculum, namely "targeted skills", is arranged in a way that is the same in all programs, just like in the introductory chapter. It has been found out that the three curricula are consistent as a continuation of each other. It has been concluded in moral and citizenship education curricula that the aim is to raise individuals who think critically, have access to correct information, know themselves, respect others, protect the social order, are aware of their rights and responsibilities, are secular, have assimilated the principles and values of the republic, have a culture of citizenship, and are democratic and participatory. It has been understood that secularism and the principles and values of the French Republic are frequently emphasized.

Keywords: France, High School, Moral and Citizenship Education, Curriculum.

Inonu University
Journal of the Faculty of
Education
Vol 24, No 2, 2023
pp. 1172-1194
[DOI](#)
10.17679/inuefd.1296075

[Article Type](#)
Research Article

[Received](#)
11.05.2023

[Accepted](#)
03.09.2023

Suggested Citation

Kara, İ. (2023). Investigation of moral and citizenship education curricula taught in high schools in France, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 24(2), 1172-1194. DOI: 10.17679/inuefd.1296075

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In Turkey, students learn about citizenship education for the first time in primary and secondary school. However, the high school level, where they receive more intensive and theoretical education, has a critical role for citizenship education. For that reason, in order to increase the quality of the citizenship education given in high schools in Turkey, it is necessary to examine the citizenship education curriculums taught in high schools in different countries. Especially, the current situation of France, which is considered to be one of the most developed countries in Europe and a pioneer in the development of both citizenship and citizenship education, is wondered. The moral and citizenship education curricula taught in high schools in this country are worth examining. However, when the relevant literature is examined, it is understood that there is no national study on citizenship education given in high schools in France. Besides, it is understood that the number of studies on citizenship education in France is quite low in the international literature. The absence of any studies on citizenship education given in high schools in France in the national literature is seen as an important shortcoming. In this study, it is aimed to study the moral and citizenship education curriculum taught in high schools in France.

Purpose

In this study, it is aimed to examine the moral and citizenship education curriculum taught in high schools in France. Therefore, in this study, the question of "How are the moral and citizenship education curricula taught in high schools in France?" is tried to be answered.

Method

In this research, document analysis method has been used based on the qualitative research method. The obtained data were analysed by descriptive analysis technique. Within the scope of the research, the current moral and citizenship education curriculum in high schools in France was evaluated as a data source in the research. Therefore, the moral and citizenship education curriculum, which was accepted by the French Ministry of National Education and was last updated and put into practice in 2015, has been reached. (<https://www.education.gouv.fr/programmes-scolaires-41483>). In this study, descriptive analysis method has been used in the analysis of the data.

Findings

High school education in France lasts for three years. The moral and citizenship education course is taught as a separate course at all grade levels of high school. The curricula of the moral and citizenship education course are arranged separately for each grade level. This course is taught at each grade level for a total of 18 hours per year. History and geography teachers are responsible for moral and citizenship education courses. Moral and citizenship education curriculum consists of three parts: "introduction", "content" and "targeted skills". Moral and citizenship education curriculum taught at different grade levels of high school contains the main concepts related to each other. The concepts of "freedom" in the first year of high school, "society" in the second year of high school and "democracy" in the last year of high school are studied and they are associated with each other. The content of the curriculum has also been formed within these concepts.

It is emphasized in the introduction of the curriculum that teachers should embody the principles, values and concepts presented in the lesson and use different materials. It is suggested to associate the topics with current problems. It is stated that teachers can develop the "project of the year" together with the students, inside or outside the classroom. The content of the curricula was examined, and it has been found that there are two themes at each grade level. In moral and citizenship education curricula, it has been reached that the aim is to raise individuals, thinking critically, having access to correct information, knowing themselves, respecting others, protecting the social order, aware of their rights and responsibilities, secular, having assimilated the principles and values of the republic, have a culture of citizenship, and are democratic and participator.

Discussion & Conclusion

It is obvious that moral and citizenship education is taught as a separate course in primary, secondary and high schools in France. It is determined that separate curriculum of studies is arranged for each grade level of the high school, which lasts for three years. Based on these findings, it can be thought that citizenship education is considered important in France. However, it has been seen that the duration for moral and citizenship education courses is 18 hours per year. In which week, day and time to use this duration is under the initiative of the teachers. Considering the content of the curriculum, it can be said that this period is insufficient. In addition, not allocating a definite weekly time for this course, as in other courses, may reduce the prestige of the course in the eyes of teachers and students. For this reason, the moral and citizenship education course may be overshadowed by other courses. On the other hand, when the moral and citizenship education curriculum in high school is examined, it is understood that the introductory part is organized jointly. This situation can be welcomed in the context of the consistency of the moral and citizenship education course at different grade levels. However, in the introductory chapters of the curriculum, it is obvious that there is no information or target about foreign citizens and local cultures in France, which has a quite cosmopolitan structure. The same is true for the "content" section. From this point of view, it can be stated that foreign citizens and local cultures living in France are ignored in the "introduction" and "content" chapters.

In the light of the findings, it can be understood that the student is aimed to be placed in the center in moral and citizenship education courses and active. Also, it is understood that the subjects are aimed to be concretized as much as possible and the students are aimed to transfer into practice the knowledge that they have learned in the lesson. It is thought that this situation will increase the efficiency of citizenship education. On the other hand, it has been understood that there is no separate section on educational status and evaluation in the curriculum. This situation is considered to be an important shortcoming.

Fransa'daki Liselerde Okutulan Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programlarının İncelenmesi

İlyas KARA, Amasya Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0003-4755-0037

Öz

Bu araştırmanın amacı, Fransa'daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarını incelemektir. Araştırma, nitel bir çalışma olup çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Fransa'daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi öğretim programları incelenmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği tercih edilmiştir. Araştırma sonucunda; ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersinin lisenin bütün sınıf seviyelerinde okutulduğu, her sınıf seviyesi için ayrı ayrı düzenlenen üç ayrı öğretim programının olduğu, ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinden tarih coğrafya öğretmenlerinin sorumlu olduğu, tarih coğrafya öğretmenin temin edilemediği durumlarda diğer branş öğretmenlerinin de ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerini verebildiği görülmüştür. Ayrıca ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının üç bölümden oluştuğu, öğretim programının ilk kısmını "giriş" başlıklı bölümün oluşturduğu ve giriş bölümünün üç öğretim programında da tamamen aynı olacak şekilde düzenlendiği tespit edilmiştir. Öğretim programlarının ikinci bölümünde içeriğe yer verildiği ve içeriğin üç öğretim programında farklı olacak şekilde oluşturulduğu saptanmıştır. Öğretim programlarının üçüncü yani son bölümü olan "hedeflenen beceriler" adlı bölümün tıpkı giriş bölümünde olduğu gibi bütün programlarda aynı olacak biçimde düzenlendiği görülmüştür. Üç öğretim programının birbirinin devamı niteliğinde olacak biçimde tutarlılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında; eleştirel düşünen, doğru bilgiye erişebilen, kendini tanıyan, diğerlerine saygılı, toplumsal düzeni koruyan, hak ve sorumluluklarının bilincinde, laik, cumhuriyetin ilke ve değerlerini özümsemiş, vatandaşlık kültürüne sahip, demokratik ve katılımcı bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Laiklik ile Fransız Cumhuriyeti'nin ilke ve değerlerine sıklıkla vurgu yapıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Lise, Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi, Öğretim Programı.

İnönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 24, Sayı 2, 2023
ss. 1172-1194
[DOI](#)
10.17679/inuefd.1296075

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi
11.05.2023

Kabul Tarihi
03.09.2023

Önerilen Atıf

Kara, İ. (2023). Fransa'daki liselerde okutulan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2), 1172-1194. DOI: 10.17679/inuefd.1296075

Fransa'daki Liselerde Okutulan Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programlarının İncelenmesi

Günümüzde ülkelerin gelişmişliği adına en önemli kriterlerin bilgi, bilgiye verilen önem, bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler olduğu söylenebilir. Bu durum eğitime verilen önemi bireysel, toplumsal ve küresel anlamda çok önemli oranda arttırmış, eğitime yönelik zengin bir bakış açısı kazandırmıştır. Doğal olarak hem bireylerin hem de ülkelerin eğitimden beklentileri artmıştır. Öğrencilerin daha fazla uzmanlık gerektiren yararlı bilgilerle donatılmış şekilde eğitim kurumlarından mezun olmaları amaçlanmaktadır. Eğitim sistemleri ve eğitim kurumları bu amacı başarıyla gerçekleştirebilmek için sürekli olarak kendilerini yenilemek durumunda kalmaktadır. Çünkü bilim ve teknolojiye hızlı gelişmeler bireylere kazandırılması amaçlanan bilgileri kısa sürede geçersiz hale getirebilmektedir. Bilim ve teknolojiye ileri olan, güncel bilimsel bilgiye sahip ülkeler başta siyasal güç olmak üzere pek çok güce muktedir olmaktadır. Bu nedenle siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel güce ulaşılabilmesi bakımından bütün dünya ülkeleri için eğitim önemli bir yere sahiptir. Öte yandan ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ve eğitim sistemleri incelendiğinde, bu ikisi arasında doğru orantılı bir ilişki bulunduğu görülmektedir (Kaya ve Akpınar, 2022; Sel, 2022; Yetişensoy ve Akdeniz, 2022).

Toplumsal yaşamda ortaya çıkan herhangi bir problem karşısında yaratıcı çözümler üretebilen etkin vatandaşların yetiştirilebilmesi ancak eğitimle ve özellikle de etkili bir vatandaşlık eğitimiyle mümkündür. Vatandaşlık eğitimi tarih boyunca toplumlar tarafından önemsenmiştir. Çünkü toplumsal devamlılığın sağlanabilmesi o toplumu oluşturan bireylerin istendik yönde yetiştirilebilmesine bağlıdır. Bu nedenle her toplum “ideal vatandaş” yetiştirme konusunu sürekli gündemde tutmuştur. Ancak ideal vatandaşın tanımı ve nitelikleri toplumdan topluma değişmiştir. Ayrıca vatandaşlık eğitime yüklenen anlam ve vatandaşlık eğitiminden beklentiler de zamanla değişime uğramıştır. Bu durumun oluşmasında şüphesiz bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmeler ve küreselleşme etkili olmuştur. Dünyanın farklı ülkelerinde vatandaşlık eğitimi öğretim programları öncelikle toplumsal düzene uyan sorumlu vatandaşlar yetiştirmeyi arzulamaktaydı. Geçen zaman zarfında küresel çapta yaşanan gelişmelerin de etkisiyle ülkeler, vatandaşlık kavramına ve vatandaşlık eğitime daha zengin bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır. Çünkü ulusal ve küresel çapta pek çok problem ortaya çıkmış ve bu problemler etkisini her geçen gün arttırmıştır. Bu durum vatandaşlık eğitime verilen önemin artmasına ve vatandaşlık eğitiminin etkililiğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Günümüzde bütün insanlığı etkileyen salgın hastalık, göç, savaş, terör, iklim değişikliği, kuraklık, kıtlık ve gelir adaletsizliği gibi pek çok küresel sorun mevcuttur. Bu problemlerin çözümünün ise ancak küresel çaplı bir mücadeleyle mümkün olacağı düşünülmektedir. Çünkü yaşanan olaylar, yalnızca kendi ülkesine karşı sorumluluk hisseden vatandaşların yetiştirilmesinin bugünün toplumları için yeterli olmadığını göstermektedir. Bütün insanlığa karşı kendisini sorumlu hisseden ve evrensel bir vatandaşlık bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir (Kan, 2009).

Küresel vatandaşlık bilinci olan, üretken, sorumluluk sahibi, etkin ve katılımcı bireylerin yetiştirilmesinde vatandaşlık eğitimi öğretim programı büyük bir öneme sahiptir. Kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilen, olaylara eleştirel bir biçimde bakabilen, farklılıklara saygılı, içerisinde yaşadığı topluma ve insanlığa karşı duyarlı, aktif ve sorumluluk sahibi bireylerin yetiştirilebilmesi etkili vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının geliştirilerek uygulanmasına bağlıdır. Vatandaşlık eğitiminin nitelikli olabilmesi için etkili bir vatandaşlık

eğitimi öğretim programının geliştirilerek uygulanması gerekmektedir. Bu nedenle mevcut programların değerlendirilmesi ve farklı ülkelerde okutulmakta olan vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının incelenmesi önemlidir. Bu bağlamda gelişmiş olarak kabul edilen ve vatandaşlık eğitiminde öncü olan ülkelerin vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de öğrenciler vatandaşlık eğitimine yönelik ilk öğrenmelerini ilkökul ve ortaokul döneminde gerçekleştirmektedirler. Ancak daha yoğun ve soyut eğitim aldıkları lise kademesi vatandaşlık eğitimi için kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle Türkiye’deki liselerde verilmekte olan vatandaşlık eğitiminin niteliğini arttırmak için farklı ülkelerdeki liselerde okutulmakta olan vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının incelenmesi gerekmektedir. Özellikle Avrupa’nın en gelişmiş ülkelerinden biri olarak kabul edilen hem vatandaşlık hem de vatandaşlık eğitiminin gelişmesinde öncü olan Fransa’nın bu konudaki mevcut durumu merak edilmektedir. 1789 Fransız İhtilali’nden sonra cumhuriyet, demokrasi, insan hakları, laiklik, milliyetçilik ve vatandaşlık gibi kavramların dünya çapında gelişmesinde önemli etkileri olan Fransa aynı zamanda oldukça kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda Fransa’da vatandaşlık eğitime ayrı bir önem verilmektedir. Fransa’da ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi ilkökoldan itibaren lise öğreniminin sonuna kadar ayrı bir ders olarak okutulmaktadır. Fransa’da lise üç yıldır ve ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi öğretim programı her sınıf seviyesi için ayrı ayrı oluşturulmuştur. Her sınıf seviyesine ait ayrı birer ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı mevcuttur (Ministère de l’Éducation Nationale, 2023). Bu ülkedeki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları incelenmeye değerdir. Ancak ilgili alan yazın incelendiğinde Fransa’daki liselerde verilmekte olan vatandaşlık eğitimiyle ilgili herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Öte yandan Fransa’daki ilkökullarda verilen vatandaşlık eğitimiyle ilgili yalnızca bir (Zabun, 2018), ortaokullarda verilen vatandaşlık eğitimiyle ilgili de yine sadece bir (Kara, 2022) çalışmanın olduğu saptanmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası alan yazında da Fransa’daki vatandaşlık eğitimi konu alan çalışmaların sayıca oldukça az olduğu görülmektedir (Kiwan ve Kiwan, 2005; Ministère de l’Éducation Nationale, 2007; Starkey, 2010; Qin, 2012; Thésée, Carr et Potwora; 2015; Colas Degenne, 2015; Alais, Bozec ve Cham, 2016; Bozec, 2016; Poirier, 2017; Husser, 2017; Pithon, 2017; Menard, 2019; Richard, 2019; Dejemeppe, 2019; Kim, 2020; Grandner, 2021). Türkiye’de, Fransa’daki vatandaşlık eğitimiyle ilgili çalışmaların yok denecek kadar az olması ve Fransa’daki liselerde verilmekte olan vatandaşlık eğitimiyle ilgili hiçbir çalışmanın olmayışı önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu araştırmada Fransa’daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada *“Fransa’daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları nasıldır?”* sorusuna yanıt aranmıştır. Ayrıca bu araştırma sorusu kapsamında şu alt problemlere cevap aranmıştır:

Fransa’daki liselerde okutulmakta olan;

1. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları genel yapı özellikleri açısından nasıldır?
2. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında içerik nasıl oluşturulmuştur?
3. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında hangi becerilere nasıl yer verilmiştir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri kaynağı ve verilerin toplanması, verilerin analizi başlıkları altında araştırmanın yöntemine ve araştırmanın sürecine dair bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemini esas alınarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında, Fransa'daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları analiz edilmiş ve veri sağlanmıştır. Doküman incelemesi olarak anılan bu yöntem, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Turgut, 2014). Bowen (2009), doküman incelemesini, araştırılmak istenen konuyla ilgili dokümanları inceleme ve değerlendirmenin sistematik bir süreci olarak nitelendirmektedir. Yıldırım ve Şimşek (2016) araştırılacak konuya yönelik bilgi içeren yazılı materyaller olarak tanımladıkları doküman analizinin aşamalarının; 1. dokümanlara ulaşma, 2. özgünlüğü kontrol etme, 3. dokümanları anlama, 4. veriyi analiz etme ve 5. veriyi kullanma şeklinde beş aşamadan oluştuğunu dile getirmektedirler. Doküman analizinde, ulaşılan belgeler incelenir ve gerekli veriler elde edilir. Doküman analizi süreci genel olarak sırasıyla kaynakları bulma-okuma-not alma-değerlendirme işlem ve aşamalarını kapsamaktadır (Karasar, 2005). Doküman analizi, nitel çalışma yapacak araştırmacılar için en önemli bilgi kaynaklarından biridir (Hoepfl, 1997). Çünkü dokümanlar incelenerek, araştırılan konuyla ilgili pek çok ayrıntılı bilgiye ulaşılabilir (Travers, 2001). Bu bağlamda, Fransa'daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları incelenmiştir.

Veri Kaynağı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri kaynağı olarak Fransa'daki liselerde güncel olarak uygulanmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Fransa Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul görülen ve son olarak 2015 yılında güncellenerek uygulamaya konulan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarına ulaşılmıştır (<https://www.education.gouv.fr/programmes-scolaires-41483>). Veri kaynağı olarak kullanılan öğretim programları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

İncelenen Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programları

Öğretim Programı	Sınıf Düzeyi	Yıl
Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı (<i>Programme d'enseignement moral et civique</i>)	Lise 1. Sınıf (<i>Seconde</i>)	2015 - Halen
Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı (<i>Programme d'enseignement moral et civique</i>)	Lise 2. Sınıf (<i>première</i>)	2015 - Halen
Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı (<i>Programme d'enseignement moral et civique</i>)	Lise 3. (Son) Sınıf (<i>terminale</i>)	2015 - Halen

Verilerin Analizi

Bu araştırmada verilerin analizinde betimsel analiz yönetimi kullanılmıştır. Betimsel analizde araştırmacı bulguları çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek için doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Temel felsefe bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Betimsel analizde elde edilen veriler, sistematik bir

biçimde betimlendikten sonra açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve sonuçlara ulaşılır. Betimsel analiz, toplanan verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenip yorumlanmasından oluşan bir nitel veri analizidir (Özen ve Arslan Hendekçi, 2016).

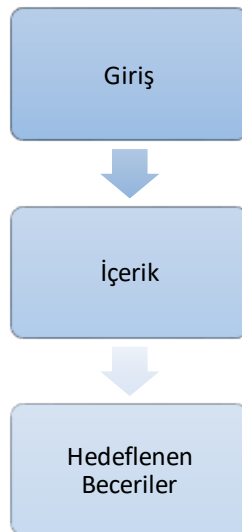
Bulgular

Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programlarının Genel Yapı Özelliklerine İlişkin Bulgular

Fransa’da lise öğrenimi üç yıl sürmektedir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi lisenin bütün sınıf seviyelerinde ayrı bir ders okutulmaktadır. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersine ait öğretim programları her sınıf seviyesi için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bu ders her sınıf seviyesinde toplam yıllık 18 saat okutulmaktadır. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinden tarih coğrafya öğretmenleri sorumludur. Tarih coğrafya öğretmenin temin edilemediği durumlarda diğer branş öğretmenleri de ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerini verebilmektedir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları üç bölümden oluşmaktadır. Öğretim programının ilk kısmını “giriş” başlıklı bölüm oluşturmaktadır. Giriş bölümü üç öğretim programında da tamamen aynı olacak şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla lise 1. lise 2. ve lise 3. sınıflarda okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının giriş bölümleri ortaktır. Öğretim programlarının ikinci bölümünde içeriğe yer verilmektedir. İçerik bütün öğretim programlarında farklı olacak şekilde oluşturulmuştur. Öğretim programlarının üçüncü yani son bölümü ise “hedeflenen beceriler” olarak adlandırılmıştır. Üç öğretim programında giriş bölümünde olduğu gibi beceriler bölümü de aynı olacak biçimde düzenlenmiştir. Şekil 1’de 2015 yılında güncellenerek uygulamaya konulan ve günümüzde de Fransa’daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının genel yapısı gösterilmiştir.

Şekil 1

Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programlarının Genel Yapısı

Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının giriş bölümünde bu dersin; haklarının yanı sıra görevlerinin de bilincinde olan sorumlu ve özgür vatandaşlar yetiştirmeyi amaçladığı ifade edilmektedir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimiyle öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirileceği vurgulanmaktadır. Bu dersle toplumsal bilincin sağlamaştırılmasının, cumhuriyetin ilke ve değerlerinin bütün öğrencilere aktarılmasının

hedeflendiği belirtilmektedir. Öğretim programlarına göre ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi ulusal savunma ve güvenlik eğitimine katkıda bulunmaktadır. Medya ve bilgi okuryazarlığı, muhakeme oluşturma ve toplumsal gerçeklerin laik bir biçimde sunulması bu dersin kapsamındadır. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi, öğrencilerin derste işlenen konular, ilke ve değerler rehberliğinde sınıfta, okulda ve okul dışında karşılaştıkları durumları anlamalarını sağlar. Öğrencilerin yurttaşlık bilincinin inşasına katkıda bulunur. Lisenin farklı sınıf seviyelerinde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları birbirleriyle ilişkili ana kavramları içerir. Lise 1. sınıfta “özgürlük”, lise 2. sınıfta “toplum” ve lise son sınıfta “demokrasi” kavramları incelenir ve bunlar birbiriyle ilişkilendirilir. Bu üç kavram birbirini aydınlatır ve tamamlar. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi cumhuriyetin ilke ve değerlerinin özümsetilmesine katkıda bulunur. Aynı zamanda demokratik bir toplumun temeli olan eşitlik ve kardeşlik gibi kavramların bireylere kazandırılmasına yardımcı olur.

Öğretmenlerin ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersinde ele alınan ilkeleri, değerleri ve kavramları somutlaştırmaları gerektiği öğretim programlarının giriş bölümünde vurgulanmaktadır. Ayrıca öğretmenlere konuların güncel problemlerle ilişkilendirilmesi önerisinde bulunmaktadır. Çünkü öğretim programlarında yer verilen konular derinlemesine tartışmayı ve düşünmeyi gerektirmektedir. Bu dersin özellikle tartışma pratiği yoluyla dil becerisinin gelişimine katkıda bulunacağı öğretim programında vurgulanmaktadır. Bu durum öğrencinin düşüncelerini netleştirmesini ve muhakemesini ikna edecek şekilde açıklamasını sağlar. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersinden sorumlu öğretmenlerin, öğrencilerin cumhuriyetin ilke ve değerlerini kavramaları, gerçek hayatta kullanmaları ve pekiştirmeleri için “yılın projesini” geliştirebilecekleri ifade edilmektedir. Bu proje sınıfta gerçekleştirilebileceği gibi sınıf dışında da gerçekleştirilebilir. Yılın projesi ayrıca öğrencilere çeşitli katılım biçimlerini deneme ve derste öğrendiklerini uygulama fırsatı verir. Kavramların öğretilmesinde ve hedeflenen becerilerin kazandırılmasında yardımcı olur. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersinde yazılı metinler, haritalar, resimler, karikatürler, tiyatro ve sahneleme, film yapımları, gazeteler, dergiler, müzik ve şarkılar materyal olarak kullanılabilir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi, öğrencileri Fransız cumhuriyetin bir bireyi olarak karmaşıklık, özerklik, bağlılık, karar verme ve sorumluluk gibi konularda eğitir.

Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programlarının İçeriğine İlişkin Bulgular

Lise 1. 2. ve 3. sınıflarda okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının içeriği birbirinden farklıdır. Bu nedenle öğretim programlarının içeriğine ilişkin bulguları alt başlıklar halinde ayrı ayrı sunulmuştur.

Lise 1. Sınıf Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Dersi Öğretim Programının İçeriğine İlişkin Bulgular

Lise 1. sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı “özgürlük” kavramı etrafında inşa edilmiştir. Çünkü özgürlük demokrasinin temel bileşenlerinden biridir. Özgürlük, hukukun onayladığı ve güvence altına aldığı şeylere dayanarak kullanılmakta ve bireysel, sosyal, siyasal özgürlükler ve çeşitli insan hakları kanunların ortaya koyduğu sınırlar ile mümkün olmaktadır. Öğretim programında yer alan içerikle öğrencilerin özgürlük kavramını anlamaları, entelektüel, toplumsal ve politik özgürleşme koşullarını kavramaları hedeflenir. Lise 1. sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının ana kavramı olan “özgürlük” içerik bölümünde şu iki temayla ele alınmaktadır:

1. Özgürlük İçin Özgürlükler
 2. Özgürlükleri Garanti Altına Almak, Özgürlükleri Genişletmek, Tartışmada Özgürlükler.
- “Özgürlük İçin Özgürlükler” adlı birinci temaya ait içerik Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2

“Özgürlük İçin Özgürlükler” Adlı Birinci Temaya Yönelik İçerik

1. Tema: Özgürlük İçin Özgürlükler	
Soru: Özgürlüğün İlkeleri ve Koşulları Nelerdir?	- Bireyin özgürlükleri: Bireysel özgürlükler, vicdan (inanç özgürlüğü), ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı - Kolektif özgürlükler: Modern demokrasinin gelişimi, oy hakkının genişletilmesi, sosyal hakların doğuşu, kadın ve erkek eşitliği - Özgürlüğün koşulları: Politik koşullar: Seçimler ve temsil, güçler ayrılığı. Yasal koşullar: Hukuk, anayasanın önceliği, insan haklarının uluslararası alanda korunması - Özgürlükleri kullanma alanı: Bölünmez merkezi bir cumhuriyetten merkezi olmayan bir organizasyona: Yerel demokrasi, ulus ve Avrupa - Özgürlüklerin korunması: Hukukun ve kanunların rolü, özgürlüklerin kanunlarla sınırlandırılması, savunma ve güvenlik, vatandaşların kanun önünde eşitliği, vicdan (inanç) özgürlüğü ve laiklik
Kavramlar	- Özgürlük, hak, saygı, hoşgörü ve kanun önünde eşitlik arasındaki ilişki - Temel özgürlükler, kamusal özgürlükler, olası sınırlar ve kısıtlamalar - Başkalarının özgürlüğünü içselleştirme, ötekilik, farklılık, ayrımcılık - Hukuk devleti
Konular	- Kanunlar bütünü olan “hukuk”: Üçüncü Cumhuriyet’in büyük özgürlük yasaları, Ulusal Direniş Konseyi Yasaları ve 1946 Anayasası’nın önsözü, Dördüncü Cumhuriyet’in büyük sosyal yasaları, kadınların özgürleşmesini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden yasalar, - Anayasalar ve insan hakları beyannameleri: İnsan hakları beyannameleri (Vatandaşlık ve İnsan Hakları Beyannamesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi) - Özgürlükleri garanti eden Fransız ve Avrupa kurumları (Danıştay, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) - Bilgi edinme özgürlüğü

Tablo 2 incelendiğinde Lise 1. sınıfta okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının “özürlük” kavramı etrafında şekillendirildiği ve içeriğin de bu doğrultuda oluşturulduğu görülmektedir. Öğretim programında yer alan birinci temanın “Özgürlük İçin Özgürlükler” şeklinde adlandırıldığı tespit edilmiştir. Bu temada yer alan içeriğin “Özgürlüğün ilkeleri ve koşulları nelerdir?” sorusu doğrultusunda ve bu soruya cevap verecek biçimde hazırlandığı saptanmıştır. Çünkü öğretim programında bu soruya cevap aranırken bireysel özgürlüklerin, vicdan (inanç) özgürlüğünün, ifade özgürlüğünün ve mülkiyet hakkının göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir. Aynı şekilde kolektif özgürlüklerinde modern demokrasinin gelişimi, oy hakkının genişletilmesi, sosyal hakların doğuşu, kadın ve erkek eşitliği bağlamında dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Öğretim programında özgürlüğün koşullarıyla ilgili olarak seçimlere ve temsile, güçler ayrılığına, hukuka, anayasanın önceliğine, insan haklarının uluslararası alanda korunmasına yer verildiği görülmektedir. Özgürlükleri kullanma alanı olarak merkezi yönetime ve yerel yönetimlere, merkezi ve yerel demokrasiye, ulusa ve Avrupa’ya vurgu yapıldığı saptanmıştır. Özgürlüklerin korunması noktasında hukukun ve kanunların rolü, özgürlüklerin kanunlarla sınırlandırılması, savunma ve güvenlik, vatandaşların kanun önünde eşitliği, vicdan (inanç) özgürlüğü ve laiklik gibi konularında ele alındığı tespit edilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi “Özgürlük İçin Özgürlükler” adlı birinci temada; özgürlük, hak, saygı, hoşgörü ve kanun önünde eşitlik arasındaki ilişki, temel özgürlükler, kamusal

özgürlükler, olası sınırlar ve kısıtlamalar, başkalarının özgürlüğünü içselleştirme, farklılık, ayrımcılık ve hukuk devleti gibi kavramlar ele alınmaktadır. Öğrencilerin bu kavramları içselleştirmeleri ve “Özgürlüğün ilke ve koşulları nelerdir?” sorusuna cevap verebilmeleri için öğretim programında; hukuk, Üçüncü Cumhuriyet’in büyük özgürlük yasaları, Ulusal Direniş Konseyi Yasaları ve 1946 Anayasası’nın önsözü, Dördüncü Cumhuriyet’in büyük sosyal yasaları, kadınların özgürleşmesini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden yasalar gibi konuların ele alınması önerilmektedir. Ayrıca anayasalar ve insan hakları beyannameleri (Vatandaşlık ve İnsan Hakları Beyannamesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi), özgürlükleri garanti eden Fransız ve Avrupa kurumları (Danıştay, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi), bilgi edinme özgürlüğü gibi konularında ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinde işlenmesi öğretim programında tavsiye edilmektedir.

Lise 1. sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının ikinci teması ise “Özgürlükleri Garanti Altına Almak, Özgürlükleri Genişletmek, Tartışmada Özgürlükler” biçiminde adlandırılmaktadır. Bu temaya ait içeriğe Tablo 3’te yer verilmektedir.

Tablo 3

“Özgürlükleri Garanti Altına Almak, Özgürlükleri Genişletmek, Tartışmada Özgürlükler” Adlı İkinci Temaya Yönelik İçerik

1. Tema: Özgürlükleri Garanti Altına Almak, Özgürlükleri Genişletmek, Tartışmada Özgürlükler	
Soru: Özgürlük Anlayışı ve Özgürlüklerin Kullanılması Nasıl Geliyor?	- Dini inanç ve ifadelerin çoğunluğu: Laiklik ve vicdan (inanç) özgürlüğü - Farklılıkların tanınması, ayrımcılıkla mücadele, saygı; ırkçılık, yabancı düşmanlığı, cinsiyetçilik, homofobi, transfobi, engelli insanlara karşı ayrımcılık ile mücadele - Dijital ortamda ve medyada ifade özgürlüğü, bu konudaki yasal çerçevenin gelişimi - Hukuk devletinde güvenlik ve savunma: Tanımlar ve görevler - Ekonomik özgürlükler ve sosyal haklar - Korunma hakkı (sığınma hakkı, mülteci hukuku, göçmenlik politikaları) - Yasal gelişmeler: Fransa'daki anayasal gelişmeler uluslararası hukukun uzantısıdır
Kavramlar	- Laiklik, hoşgörü - Saygı - Özgürlük, güvenlik ve koruma - Haklar ve sorumluluklar
Konular	- Dini çoğulculuk ve laiklik - 1905 Kiliseler ve Devlet'in ayrılması yasasının güncelliği - İnternetteki bilgi akışları ve düzenlenmesi, dijital ortamda ve medyada ifade özgürlüğü sorunu, internette taciz ve zorbalık - Özgürlük ve korunma hakkı (reşit olmayan ve/veya korunmaya muhtaç bireyler) - Yoksulluk, dışlanma ve özgürlüklerin kullanımının engellenmesi - Bir kişinin veya derneğin özgürlükleri koruma amacıyla yaptığı çalışmalar - Eşcinsel ve trans bireylerin haklarının gelişimi - Katılım hakkı - Fransa'da savunma ve ulusal güvenlik: Savunma sanayisi, savunma stratejileri, savunma ve güvenlik tatbikatları - Etik konular: Önemli güncel tartışmalar [haklara erişim, yaşamın sonu (ötanazi) ve üreme üzerine tartışmalar]

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğretim programının ikinci teması “Özgürlükleri Garanti Altına Almak, Özgürlükleri Genişletmek, Tartışmada Özgürlükler” olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bu tema kapsamında yer verilen içeriğin, kavramların ve konuların “Özgürlük anlayışı ve özgürlüklerin kullanılması nasıl geliyor?” sorusuna yanıt verebilecek biçimde düzenlendiği görülmektedir. Öğretim programında yer verilen bu içeriklerle öğrencilerin de bu soruya cevap verebilmeleri hedeflenmektedir. İkinci temada laiklik, hoşgörü, saygı, özgürlük, güvenlik ve

koruma, haklar ve sorumluluklar gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Öğretmenlere söz konusu temaya yönelik olarak işleyecekleri ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinde; dini çoğulculuk ve laiklik, 1905 Kiliseler ve Devlet'in ayrılması yasasının güncelliği, internetteki bilgi akışları ve düzenlenmesi, dijital ortamda ve medyada ifade özgürlüğü sorunu, internette taciz ve zorbalık gibi konuları ele almaları önerilmektedir. Ayrıca özgürlük ve korunma hakkı (reşit olmayan ve/veya korunmaya muhtaç bireyler), yoksulluk, dışlanma ve özgürlüklerin kullanımının engellenmesi, bir kişinin veya derneğin özgürlükleri koruma amacıyla yaptığı çalışmalar, eşcinsel ve trans bireylerin haklarının gelişimi, katılım hakkı şeklindeki konulara yer verilmesi öğretim programında önerilmektedir. Son olarak Fransa'da; savunma ve ulusal güvenlik, savunma sanayisi, savunma stratejileri, savunma ve güvenlik tatbikatları, etik konular ve önemli güncel tartışmalar (haklara erişim, yaşamın sonu (ötanazi) ve üreme üzerine tartışmalar) gibi konularında işlenmesi beklenmektedir.

Lise 2. Sınıf Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Dersi Öğretim Programının İçeriğine İlişkin Bulgular

Lise 2. sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı “toplum” kavramı etrafında inşa edilmiştir. Lise 1. sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının ana kavramı olan “toplum” içerik bölümünde şu iki temayla ele alınmaktadır:

1. Toplumsal Bağın Temelleri ve Kırılabilirlikleri
2. Toplumsal Bağın Yeniden Oluşumu.

“Toplumsal Bağın Temelleri ve Kırılabilirlikleri” adlı birinci temaya yönelik içerik Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4

“Toplumsal Bağın Temelleri ve Kırılabilirlikleri” Adlı Birinci Temaya Yönelik İçerik

1. Tema: Toplumsal Bağın Temelleri ve Kırılabilirlikleri	
Soru: Toplumsal Bağın Temelleri Günümüzde Neden ve Nasıl Zayıflıyor?	- Toplumsal dönüşümlerle bağlantılı kırılabilirlikler (şehirleşme, göç) - Ekonomik dönüşümlerle bağlantılı kırılabilirlikler (kriz, işsizlik, iş dünyasının dönüşümü, eşitsizlikler) - Bireyselleşme ve sanal yaşamın artması - Siyasal kurumlara ve kişilere, toplumsal kurumlara yönelik güvensizliğin artması - Bilgiye ve bilime olan güvensizliğin artması (yalan haberler ve sözde alternatif gerçekler üretme) - Yeni şiddet ve suç biçimleri (kabalık, siber zorbalık, fiziksel saldırılar, çeteler vb.)
Kavramlar	- Toplumsal çıkar - bireysel çıkar - Bağlılık – katılım - çekimser kalma - Entegrasyon – dışlama - ayrımcılık - Eşitlik - adalet
Konular	- Sosyal ağlar ve bilgi üretimi (güvenilirlik ve doğrulama) - Gerçek olmayan olgular ve mekanizmalar: Komplo ve revizyonizm, sahte haberler - Sanal topluluklar ve gerçek topluluk: Bireycilik, benlik imajı, güven, dışlama ve taciz mekanizması - Bireyi kapatma ve tehlikeye atma mekanizmaları, tek başına tüketim ve tecrit pratikleri (video oyunları, sosyal medya, akıllı telefon, bilgisayar, televizyon, vb.). - Dışlama ve eşitsizlik - Mekânsal planlama politikası, kamu hizmetleri ve erişilebilirlik, aşırı kırsallık, şehir siyaseti - Sosyal politikalar ve bakım sistemleri, dayanışma, aile politikası, sağlık, işsizliğin azaltılması, nesiller arası bağların güçlendirilmesi

Tablo 4 incelendiğinde “*Toplumsal Bağın Temelleri ve Kırılganlıkları*” adlı birinci temada yer alan içeriğin “*Toplumsal bağın temelleri günümüzde neden ve nasıl zayıflıyor?*” sorusuna cevap verecek şekilde yapılandırıldığı görülmektedir. Öğretim programı içeriğinde toplumsal bağın; toplumsal dönüşümlerle bağlantılı kırılganlıklar (şehirleşme, göç), ekonomik dönüşümlerle bağlantılı kırılganlıklar (kriz, işsizlik, iş dünyasının dönüşümü, eşitsizlikler), bireyselleşme ve sanal yaşamın artması gibi nedenlerle zayıfladığı ifade edilmektedir. Toplumsal bağın zayıflamasına neden olan diğer faktörler de kurumlara ve kişilere yönelik güvensizliğin artması, bilgiye ve bilime olan güvensizliğin artması (yalan haberler ve sözde alternatif gerçekler üretme), yeni şiddet ve suç biçimleri (kabalık, siber zorbalık, fiziksel saldırılar, çeteler vb.) şeklinde sıralanmaktadır. Derslerde “*Toplumsal bağın temelleri günümüzde neden ve nasıl zayıflıyor?*” şeklinde yöneltilen soruya cevap aranırken de bu hususların dikkate alınması gerektiği öğretim programında vurgulanmaktadır. Bu bağlamda temaya yönelik içerik toplumsal çıkar, bireysel çıkar, bağlılık, katılım, çekimser kalma, entegrasyon, dışlama, ayrımcılık, eşitlik ve adalet gibi kavramlar etrafında şekillenmektedir. Öğretim programında, öğretmenlerin dersleri bu kavramlar etrafında işlemeleri gerektiği belirtilmektedir.

Tema kapsamında işlenecek konular ise içerik bölümünde; sosyal ağlar ve bilgi üretimi, gerçek olmayan olgular, komplo ve revizyonizm, sahte haberler, sanal topluluklar, bireycilik, dışlama ve taciz mekanizması, bireyi kapatma ve tehlikeye atma mekanizmaları, tek başına tüketim ve tecrit pratikleri (video oyunları, sosyal medya, akıllı telefon, bilgisayar, televizyon, vb.) olarak sıralanmaktadır. Ayrıca ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinde bu temaya yönelik olarak; dışlama ve eşitsizlik, kamu hizmetleri ve erişilebilirlik, aşırı kırsallık, şehir siyaseti, sosyal politikalar ve bakım sistemleri, dayanışma, aile politikası, sağlık, işsizliğin azaltılması, nesiller arası bağların güçlendirilmesi gibi konularında ele alınması gerektiği bildirilmektedir.

Lise 2. sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının ikinci teması ise “*Toplumsal Bağın Yeniden Oluşumu*” biçiminde adlandırılmıştır. Bu temaya ait içeriğe Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5

“Toplumsal Bağın Yeniden Oluşumu” Adlı Birinci Temaya Yönelik İçerik

1. Tema: Toplumsal Bağın Yeniden Oluşumu	
Soru: Toplumsal Bağı Yeniden Oluşturma Eğilimleri Yeni Bir Toplum Modelini Nasıl Tanımlamaktadır?	- Kadın ve erkek eşitliğinin teşvik edilmesi - Yeni dayanışma ve katılım biçimleri: İnternet, sosyal medya ve dernekler - Yeni ekonomi biçimleri: Katılımcı ekonomi, dayanışma ekonomisi, döngüsel ekonomi - Bireysel ve kolektif haklar ile sorumluluğun genişletilmesi sorunu: Çevre sorunları, sağlık politikaları, sorunlara karşı alınan tedbirler - Daha fazla eşitlik için kamu politikaları: Engellilerin okula, işe ve topluma dahil edilmesi, yardım ve profesyonel entegrasyon politikaları, sosyal politikalar - Yeni sosyal bağlar arayışı: Kulüpler, dernekler, sosyal ağlar, topluluklar, popüler üniversiteler, destek ağları ve gönüllülük - Yeni birleştirici nedenler: Çevrenin savunulması, biyoçeşitliliğin korunması, hayvan hakları üzerine yeni düşünceler
Kavramlar	- Saygı - Adalet – eşitlik - Sosyal rapor – dayanışma - Bireysel sorumluluk – toplumsal sorumluluk

Konular	- Fransa’da ve Avrupa’da vatandaşlık hakkını kullanmanın yeni biçimleri - Politikaya dâhil olma biçimleri (dilekçe, tribünler, yerel referandumlar, vb.) - Sivil katılım için yeni mekanizmalar: Yurttaşlık hizmeti, ulusal evrensel hizmet - Çağdaş biyoetik sorunlar: Araştırmanın çerçevesi, biyoetik yasaları - Sosyal ve dayanışma ekonomisinin gelişimi - Antrenörlük, özel ders, sponsorluk: Sosyal ve ekonomik aktörler için yeni çıkarımlar. - Çevresel sorumluluk ve insan ile doğanın karşılıklı bağımlılıkları - Kadın haklarının savunulması: feminizmin yenilenmesi veya toplumsal evrim - Sosyal bağların teşvik edilmesi bağlamında kamu politikalarının incelenmesi
----------------	--

Tablo 5 incelendiğinde “*Toplumsal Bağın Yeniden Oluşumu*” başlıklı ikinci tema kapsamındaki içeriğin “*Toplumsal Bağı Yeniden Oluşturma Eğilimleri Yeni Bir Toplum Modelini Nasıl Tanımlamaktadır?*” sorusuna yanıt verebilecek biçimde düzenlendiği görülmektedir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinde öğrencilerle birlikte bu soruya cevap ararken; kadın ve erkek eşitliğinin teşvik edilmesi, yeni dayanışma ve katılım biçimleri, yeni ekonomi biçimleri, bireysel ve kolektif haklar ile sorumluluğun genişletilmesi sorunu gibi hususların dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca yine bu soruya yönelik olarak derslerde; daha fazla eşitlik için kamu politikaları, yeni sosyal bağlar arayışı ve yeni birleştirici nedenler gibi konuların ele alınması önerilmektedir. Tablo 5’te görüldüğü gibi ikinci temaya yönelik derslerin; saygı, adalet, eşitlik, sosyal rapor, dayanışma, bireysel sorumluluk ve toplumsal sorumluluk gibi kavramlar etrafında işlenmesi gerekmektedir.

Öğretmenlerin derslerinde “*Toplumsal Bağın Yeniden Oluşumu*” başlıklı ikinci temaya yönelik olarak; Fransa’da ve Avrupa’da vatandaşlık hakkını kullanmanın yeni biçimleri, politikaya dâhil olma biçimleri, sivil katılım için yeni mekanizmalar, çağdaş biyoetik sorunlar, sosyal ve dayanışma ekonomisinin gelişimi, antrenörlük, özel ders, sponsorluk, çevresel sorumluluk ve insan ile doğanın karşılıklı bağımlılıkları, kadın haklarının savunulması ve sosyal bağların teşvik edilmesi bağlamında kamu politikalarının incelenmesi gibi konuları öğrencilerle birlikte çalışmaları gerektiği öğretim programında dile getirilmektedir.

Lise 3. (Son) Sınıf Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Dersi Öğretim Programının İçeriğine İlişkin Bulgular

Lise son sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi öğretim programı “*demokrasi*” kavramı merkeze alınarak inşa edilmiştir. Öğretim programında, demokrasinin halkı oy kullanma hakkı sayesinde siyasi gücün merkezine yerleştirdiği ifade edilmektedir. Siyasal gücün kendini demokrasi sayesinde kadın erkek eşitliğine, kanunların uygulanmasına, insan haklarının, bireysel, sosyal, siyasal ve medeni özgürlüklerin korunmasına, kullanılmasına ve geliştirilmesine adanmış vurgulanmaktadır. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinin amaçlarından birinin de öğrencileri demokratik yaşamın kurallarını anlamaya, saygı duymaya ve uygulamaya yöneltmek olduğu belirtilmektedir. Lise son sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının ana kavramı olan “*demokrasi*” içerik bölümünde şu iki temayla ele alınmaktadır:

1. Demokrasinin Temelleri ve Uygulamaları
2. Demokrasiyi yeniden düşünmek ve hayata geçirmek.

“*Demokrasinin Temelleri ve Uygulamaları*” adlı birinci temaya ait içerik Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6

“Demokrasinin Temelleri ve Uygulamaları” Adlı Birinci Temaya Yönelik İçerik

1. Tema: Demokrasinin Temelleri ve Uygulamaları	
Soru: Demokrasinin İlke ve Koşulları Nelerdir?	- Demokrasinin tarihsel kökenleri - Halkın egemenliği: Oy hakkı, güçler ayrılığı, özgürlüklerin korunması, hukuk devleti - Demokrasi ve seçimler: Katılım, çekimser ve boş oy, seçim kampanyaları ve siyasi partiler - Laiklik: Dinin devlet ve toplum üzerindeki gücünün azaltılması, vatandaşın özerkliği, özgürlüklerin birlikteliği, inanma ya da inanmama özgürlüğünün korunması - Siyasal rejimlerin dönüşümü: Demokratik geçişler, otoriter ve totaliter değişimler, liberal demokrasiye yöneltilen sorular - Demokrasilerin korunması: Ulusal güvenlik ve savunma, terörle mücadele, olağanüstü hal ve olağanüstü hal mevzuatı, siber güvenlik - Avrupa inşası ve demokrasisi: Siyasal ve adli ilkeler ve kurumlar, Avrupa vatandaşlığı
Kavramlar	- Cumhuriyet ve parlamenter monarşi - Otoriterlik/totalitarizm - Halkın egemenliği, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı - Parlamenter temsil ve yürütme yetkisi - Laiklik
Konular	- Atina demokrasisi, Roma Cumhuriyeti, parlamenter monarşinin Avrupa örneği - Siyasal düşünürler (Aristoteles, Rousseau, Tocqueville, Arendt...) - Hoşgörü, dini özgürlük, laiklik - Laiklik Şartı - Oy kullanma kuralları - Oy verme davranışı, anketler ve medya - Amerika ve Avrupa'da demokrasi - Güney ve Doğu Avrupa'da, Güney Afrika'da ve Latin Amerika'da demokratik geçişler

Tablo 6 ele alındığında *“Demokrasinin Temelleri ve Uygulamaları”* adlı birinci tema kapsamındaki içeriğin *“Demokrasinin ilke ve koşulları nelerdir?”* sorusuna cevap verecek biçimde düzenlendiği görülmektedir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinde bu soruya yanıt aranırken demokrasinin tarihsel kökenleri, halkın egemenliği, oy hakkı, güçler ayrılığı, özgürlüklerin korunması, hukuk devleti, seçimler, katılım, oy, seçim kampanyaları ve siyasi partiler gibi hususların dikkate alınması gerektiği öğretim programında vurgulanmaktadır. Ayrıca derslerde laiklik, siyasal rejimlerin dönüşümü, demokratik geçişler, otoriter ve totaliter değişimler, demokrasilerin korunması, ulusal güvenlik ve savunma, terörle mücadele, olağanüstü hal ve olağanüstü hal mevzuatı, siber güvenlik, Avrupa inşası ve Avrupa vatandaşlığı gibi kavramların da göz önünde bulundurulması önerilmektedir. Tablo 6 incelendiğinde lise son sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersinin ilk temasının; cumhuriyet ve parlamenter monarşi, otoriterlik/totalitarizm, halkın egemenliği, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, parlamenter temsil, yürütme yetkisi ve laiklik gibi kavramlar etrafında şekillendiği tespit edilmiştir. Öğretim programında öğretmenlere derslerin bu kavramlar etrafında işlenmesi önerilmektedir. Bu bağlamda derslerde işlenmesi gereken konular da aynı doğrultuda önerilmektedir.

Lise son sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının ikinci teması ise *“Demokrasiyi Yeniden Düşünmek ve Hayata Geçirmek”* biçiminde adlandırılmıştır. Bu temaya ait içerik Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7

Demokrasîyi Yeniden Düşünmek ve Hayata Geçirmek Adlı İkinci Temaya Yönelik İçerik

1. Tema: Demokrasîyi Yeniden Düşünmek ve Hayata Geçirmek	
Soru: Belirsizliklerle Dolu Bir Dünyada Demokrasînin Geleceği Nasıl İnşa Edilir?	- Demokratik tartışmanın koşulları - Demokrasi, şeffaflık: yolsuzlukla mücadele politikaları, siyasi aktörlerin mali şeffaflığının gerekliliği, seçim kampanyalarının finansmanı ile ilgili önlemler, kamu ahlakını koruyan önlemler. - Vatandaş ve sosyal politika, iş hukuku, çalışanların temsili, sosyal diyalog - Katılım biçimleri ve alanları: Siyaset, dernek ve sendika; sosyal, ekolojik, insani ve kültürel - Yeni demokratik özelemler, müzakereci ve katılımcı demokrasiler, temsil ve/veya doğrudan demokrasi, toplumsal hareketlerin yeni biçimleri - Demokratik bilinç ve uluslararası ilişkiler: İnsan haklarının savunulması, uluslararası ceza hukukunun gelişimi (soykırımlara, toplu suçlara ve aşırı şiddete karşı uygulanan hukuk)
Kavramlar	- Vatandaş/vatandaşlık - Yolsuzluk ve güven krizi - Dijital çağda özel alan/kamusal alan - Siyasi temsil, tartışma, kamu kararı - Bilgi ve yanlış bilgi - Kamu politikaları - Uluslararası adalet
Konular	- Refah devletinin icadı ve dönüşümü - Çevresel sorumluluk - Yolsuzlukla mücadele politikaları - Basın, düşünce ve ifade özgürlüğü - Sivil toplum kuruluşlarının eylemi - İnsan haklarının korunmasına yönelik uluslararası sözleşmeler - Çağdaş biyoetik sorunlar

Tablo 7 de görüldüğü gibi lise son sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programında ikinci tema “*Demokrasîyi Yeniden Düşünmek ve Hayata Geçirmek*” şeklinde adlandırılmaktadır. Temanın içeriğinin ise “*Belirsizliklerle dolu bir dünyada demokrasînin geleceği nasıl inşa edilir?*” sorusuna cevap verecek şekilde düzenlendiği görülmektedir. Temaya yönelik olarak yapılacak derslerde vatandaş/vatandaşlık, yolsuzluk ve güven krizi, dijital çağda özel alan/kamusal alan, siyasi temsil, tartışma, kamu kararı, bilgi ve yanlış bilgi, kamu politikaları ve uluslararası adalet gibi kavramların merkeze alınması istenmektedir. Derslerde işlenecek konular ise; refah devletinin icadı ve dönüşümü, çevresel sorumluluk, yolsuzlukla mücadele politikaları, basın, düşünce ve ifade özgürlüğü, sivil toplum kuruluşlarının eylemi, insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası sözleşmeler ve çağdaş biyoetik sorunlar olarak sıralanmaktadır.

Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programlarında Kazandırılması Hedeflenen Becerilere İlişkin Bulgular

Lise 1. 2. ve 3. sınıflarda okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında becerilerin ortak olduğu görülmektedir. Tablo 8’de öğretim programlarında yer alan beceriler belirtilmektedir. Tablo 8’de yer alan beceriler her ne kadar biçim yönünden Türkiye’de okutulan programlardaki kazanımlara benzese de durum öyle değildir. Fransa’daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında yer alan beceriler Tablo 8’de görüldüğü gibi düzenlenmiştir.

Tablo 8*Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Öğretim Programlarında Kazandırılması Hedeflenen Beceriler*

Hedeflenen Beceriler
- Nasıl muhakeme yapılacağını ve gerçeğin nasıl aranacağını bilir. - Kendi fikirlerinin doğruluğunu süzgeçten geçirebilir ve başkalarının fikirlerine açık olur. - Farklılıkları zenginlik olarak görür. - Değişime açık olur. - Farklı belge türlerini (yaşam öyküleri, edebi metinler, sanat eserleri, yasal belgeler, idari metinler vb.) tanımlar, bunları anlar, yazılma amaçlarını belirler ve değerlendirir. - Bilimsel metinleri ve verileri araştırır, toplar, analiz eder ve nasıl yayınlanacağını öğrenir; araştırmalarında ve bilgileri işlemede titiz olur. - Kendisini toplum içinde açık, mantıklı, incelikli ve sakin bir şekilde ifade eder; nasıl dinleyeceğini bilir ve tartışmayı öğrenir; bakış açılarının çeşitliliğine saygı gösterir. - İşbirlikçi grup çalışmalarına katkıda bulunur, ekip çalışmasına ve sınıf projelerine dahil olma becerileri geliştirir. - Demokratik kişilik özellikleri geliştirir ve bu özelliklere uygun davranır. - Laikliği, Cumhuriyetin ilke ve değerlerini özümser ve savunur.

Tablo 8 incelendiğinde Fransa'daki liselerde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersleriyle nasıl muhakeme yapılacağını ve gerçeği nasıl arayacağını bilen, kendi fikirlerinin doğruluğunu süzgeçten geçirebilen, başkalarının fikirlerine açık bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin farklılıkları zenginlik olarak gören ve değişime açık olan vatandaşlar olarak yetiştirmelerinin hedeflendiği söylenebilir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersini alan öğrencilerin bilimsel metinleri ve verileri araştırabilmeleri, toplayabilmeleri, analiz edebilmeleri, araştırmalarında ve bilgileri işlemede titiz olmaları beklenmektedir. Kendisini toplum içinde açık, mantıklı, incelikli ve sakin bir şekilde ifade edebilen, dinlemeyi ve tartışmayı bilen, bakış açılarının çeşitliliğine saygı gösteren bireylerin yetiştirilmesinin beklediği görülmüştür. Öğretim programlarında her öğrencinin işbirlikçi grup çalışmalarına katkıda bulunması, ekip çalışmasına ve sınıf projelerine dahil olma becerileri geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Öğretim programlarında demokratik kişilik özelliklerine sahip vatandaşların yetiştirilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir. Laiklik ile cumhuriyetin ilke ve değerlerini özümseyen ve savunan bireylerin yetiştirilmesi ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının bir diğer hedefidir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Fransa'da ahlak ve vatandaşlık eğitiminin ilkökul, ortaokul ve liselerde ayrı bir ders olarak okutulduğu görülmüştür. Üç yıl süren lise kademesinin her sınıf seviyesi için ayrı ayrı öğretim programının düzenlendiği tespit edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak Fransa'da vatandaşlık eğitiminin önemsendiği söylenebilir. Ancak ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerine ayrılan sürenin yıllık 18 saat olduğu, bu sürenin hangi hafta, gün ve saatte kullanılacağını öğretmenlerin inisiyatifine bırakıldığı görülmüştür. Öğretim programlarının içeriğine bakıldığında bu sürenin yetersiz olduğu söylenebilir. Ayrıca bu derse diğer derslerde olduğu gibi haftalık kesin bir süre ayrılmamış olması öğretmenlerin ve öğrencilerin gözünde dersin prestijini düşürebilir. Bu nedenle ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi diğer derslerin gölgesinde kalabilir. Kara (2022) çalışmasında Fransa'daki ortaokullarda da benzer bir uygulamanın olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerle yapmış olduğu görüşmelerde öğretmenlerin çoğunun ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersine ayrılan sürenin bir kısmında tarih coğrafya dersi işledikleri sonucuna varmıştır. Derse yönelik bu tür uygulamaların öğretmen ve öğrenci gözünde dersin

değerini düşüreceğini ifade etmiştir. Kara'nın (2022) yapmış olduğu çalışma araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Fransa Milli Eğitim Bakanlığı (2007), Husser (2017) ve Grandner (2021) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Lisedeki ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları incelendiğinde giriş bölümünün ortak düzenlendiği görülmektedir. Bu durum ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersinin farklı sınıf seviyelerinde tutarlılık göstermesi bağlamında olumlu karşılanabilir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarının giriş bölümünde bu dersin haklarını ve sorumluluklarını bilen özgür vatandaşlar yetiştirmeyi amaçladığı dile getirilmektedir. Ahlak ve vatandaşlık eğitimiyle öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirileceği, toplumsal bilincin sağlanacağı, cumhuriyetin ilke ve değerlerinin bütün öğrencilere aktarılacağı belirtilmektedir. Bu dersin ulusal savunma ve güvenlik eğitimine, medya ve bilgi okuryazarlığına, toplumsal gerçeklerin öğrencilere laik bir biçimde sunulması ve öğrencilerin yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi gibi konularda katkıda bulunacağı ifade edilmektedir. Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda öğretim programlarının giriş bölümlerinde oldukça kozmopolit bir yapıya sahip olan Fransa'daki yabancı kökenli vatandaşlarla ve yerel kültürlerle ilgili herhangi bir bilgiye veya hedefe yer verilmediği görülmektedir. Aynı durum içerik bölümünde de söz konusudur. Bu açıdan değerlendirildiğinde giriş ve içerik bölümlerinde Fransa'da yaşayan yabancı kökenli vatandaşların ve yerel kültürlerin görmezden gelindiği ifade edilebilir. Kiwan ve Kiwan (2005) tarafından yapılmış olan çalışmada ortaokullarda okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı incelenmiş ve öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda öğretim programının yabancı kökenli öğrencilerin beklentilerini karşılamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Starkey (2010) tarafından yapılan çalışmada Fransa'daki vatandaşlık eğitimi öğretim programının Fransız Cumhuriyeti'ndeki teorik temeli esas aldığı, kültür ve etnisiteye dayalı sosyal grupların varlığının herhangi bir şekilde tanınmasını reddedildiği görülmüştür. Bu durumun entegrasyonu yavaşlattığı ve vatandaşlık eğitiminin bireyleri önceden belirlenmiş, mevcut bir cumhuriyetçi çerçeveye entegre etmeyi hedeflediği sonucuna ulaşılmıştır. Kara (2022) da araştırmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Kiwan ve Kiwan (2005), Kara (2022) ve Starkey'in (2010) yapmış olduğu çalışmalar bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Lisenin farklı sınıf seviyelerinde okutulmakta olan ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programları birbirleriyle ilişkili ana kavramları içermektedir. Lise birinci sınıfta "özgürlük", lise ikinci sınıfta "toplum" ve lise son sınıfta "demokrasi" kavramları incelenmekte ve bunlar birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Öğretim programının içeriği de bu kavramlara yönelik olarak oluşturulmuştur. Örneğin lise birinci sınıfın içeriği "özgürlük", lise ikinci sınıfın içeriği "toplum" ve lise son sınıfın içeriği de "demokrasi" kavramları kapsamında oluşturulmuştur. Öğretim programında bu kavramların birbiriyle ilişkili olduğu ve birbirini tamamladığı sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu kavramların önemi göz önünde bulundurulduğunda bu durum olumlu karşılanabilir. Ayrıca öğretim programlarında içeriğinin birbiriyle ilişkili kavramlar etrafında inşa edilmesinin tutarlılık oluşturacağı ve bütünlük sağlayacağı düşünülmektedir.

Öğretmenlerin derste ele alınan ilkeleri, değerleri ve kavramları somutlaştırmaları gerektiği öğretim programlarının giriş bölümünde vurgulanmaktadır. Konuların güncel problemlerle ilişkilendirilmesi önerisinde bulunmaktadır. Öğretmenlerin, öğrencilerin cumhuriyetin ilke ve değerlerini kavramaları, gerçek hayatta kullanmaları ve pekiştirmeleri için "yılın projesini" sınıf içinde veya dışında geliştirebilecekleri ifade edilmektedir. Yılın projesinin

öğrencilere çeşitli katılım biçimlerini deneme ve derste öğrendiklerini uygulama fırsatı vereceği belirtilmektedir. Derslerde yazılı metinler, haritalar, resimler, karikatürler, tiyatro ve sahneleme, film yapımları, gazeteler, dergiler, müzik ve şarkılar materyallerin kullanılabileceği belirtilmektedir. Bu bilgiler ışığında ahlak ve vatandaşlık eğitimi derslerinde öğrencinin merkeze alınmak istendiği ve öğrencinin aktif olmasının amaçlandığı görülebilir. Ayrıca konuların mümkün mertebe somutlaştırılmasının ve öğrencilerin derste öğrendikleri bilgileri uygulamalarının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bu durumun vatandaşlık eğitiminin etkililiğini arttıracığı düşünülmektedir.

Öğretim programlarının içeriği incelenmiş ve her sınıf seviyesinde ikişer temanın yer aldığı görülmüştür. Lise birinci sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı içeriğinin; özgürlük, hak, saygı, hoşgörü ve kanun önünde eşitlik arasındaki ilişki, temel özgürlükler, kamusal özgürlükler, olası sınırlar ve kısıtlamalar, başkalarının özgürlüğünü içselleştirme, farklılık, ayrımcılık, hukuk devleti, laiklik, hoşgörü, saygı, özgürlük, güvenlik ve koruma, haklar ve sorumluluklar gibi kavramlar etrafında şekillendiği tespit edilmiştir. Öğretim programının giriş bölümünde lise birinci sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programının “özgürlük” kavramı temel alınarak inşa edildiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda öğretim programının kendi içerisinde tutarlılık gösterdiği dile getirilebilir. Lise ikinci sınıf ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı içeriğinin genel olarak; toplumsal çıkar, bireysel çıkar, bağlılık, katılım, çekimser kalma, entegrasyon, dışlama, ayrımcılık, eşitlik, adalet, saygı, adalet, eşitlik, sosyal rapor, dayanışma, bireysel sorumluluk ve toplumsal sorumluluk şeklindeki kavramları barındırdığı görülmüştür. Dolayısıyla bu kavramların “toplum” ana temasıyla uyduğu ifade edilebilir. Lise son sınıf öğretim programının içeriğinde ise “demokrasi” kavramıyla ilişkili olan şu kavramlara yer verildiği saptanmıştır: Cumhuriyet ve parlamenter monarşi, otoriterlik/totalitarizm, halkın egemenliği, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, parlamenter temsil ve yürütme yetkisi, laiklik, vatandaş/vatandaşlık, yolsuzluk ve güven krizi, dijital çağda özel alan/kamusal alan, siyasi temsil, tartışma, kamu kararı, bilgi ve yanlış bilgi, kamu politikaları ve uluslararası adalet. Öğretim programının giriş bölümünde dile getirilen beklentilerle içeriğin tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında yer alan içeriklerin çoğunlukla eşitlik, insan hakları, demokrasi, cumhuriyet, laiklik, eleştirel düşünce ve doğru bilgiye ulaşma, birlikte yaşama, hoşgörü, saygı, sorumluluk alma ve etkin vatandaşlık gibi konulara odaklandığı sonucu çıkarılabilir. Husser (2017) de yapmış olduğu araştırmada Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında yer alan içeriklerin çoğunlukla eşitlik, insan hakları, demokrasi, cumhuriyet, laiklik, eleştirel düşünce, birlikte yaşama, hoşgörü, saygı, sorumluluk alma ve etkin vatandaşlık gibi konulara odaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında Husser’in (2017) yapmış olduğu çalışma bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Kara ve Tokmak (2023) tarafından Fransa sosyal bilgiler öğretim programının laiklik açısından incelenmesi kapsamında yürütülen çalışmada da laiklik olgusuna ilişkin benzer sonuçlara yer verilmiş, öğretim programlarında laiklik vurgusunun net bir şekilde çizildiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda hem ortaokul ve hem lise seviyesinde laiklik olgusunun öğretim programlarında önemle üzerinde durulan bir konu olduğu söylenebilir. Aktaş, Tokmak ve Kara (2021) tarafından yapılan bir çalışmada ise küresel sorunlar açısından Fransa ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitapları karşılaştırılmış ve Fransa lise ve ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı kapsamına giren pek çok konunun Fransa sosyal bilgiler ders kitaplarında ortaokul seviyesinde ele alındığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda Fransa öğretim programlarının küresel sorunlar bağlamında duyarlı oldukları ifade edilebilir.

Öğretim programlarında eğitim durumlarına ve değerlendirmeye ait ayrı bir bölümün olmadığı görülmektedir. Giriş bölümünde derslerin nasıl işlenmesi gerektiği genel olarak belirtilmektedir. Değerlendirmeye yönelik herhangi bir öneride bulunulmamıştır. Kara (2022) çalışmasında Frankofon ülkelerdeki öğretim programlarında çoğunlukla eğitim durumları ve değerlendirmeye yönelik ayrı bir bölüme yer verilmediğini dile getirmiştir. Fransa'da süreç odaklı bir değerlendirmenin esas alındığını ve bu nedenle öğretmenlere bu konularda belirli derecede bir esneklik tanındığını ifade etmiştir. Ancak oldukça kozmopolit bir yapıya sahip olan Fransa'daki öğretim programlarında eğitim durumlarına ve değerlendirmeye yönelik genel bir çerçevenin çizilmesinin vatandaşlık eğitiminin etkililiğini arttıracakı düşünülmektedir.

Öneriler

- Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programlarında eğitim durumları ve değerlendirme adlı bölümlerin olmadığı görülmüştür. Öğretim programında kısmen dersin işleniş biçimine yönelik bilgiler olsa da yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programında eğitim durumlarına ve değerlendirmeye yönelik bölümlere yer verilebilir.
- Öğretim programları, yabancı kökenli öğrencilerin içerisinde yaşadıkları topluma uyum sağlamaları bakımından önemli bir yere sahiptir. Fransa'nın farklı etnik ve dini gruplardan oluştuğu dikkate alındığında ahlak ve vatandaşlık eğitimi öğretim programı hazırlanırken farklı özelliklere sahip grupların ihtiyaçları göz önünde bulundurulabilir.
- Bu çalışmada ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi öğretim programları incelenmiştir. Sonraki çalışmalarda ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi öğretmenlerinin, okul idarecilerinin, öğrencilerin ve velilerin ahlak ve vatandaşlık eğitimi dersi ile öğretim programları hakkındaki görüşleri incelenmelidir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanıldığından etik izni alınmamıştır.

Kaynakça/References

- Aktaş, V., Tokmak, A. & Kara, İ. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel sorunlar açısından incelenmesi: Fransa ve Türkiye örneği. *Öğretmen Eğitiminde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 266- 289. <https://doi.org/10.29329/jirte.2021.408.6>
- Alais, E., Bozec, P. & Cham, R. (2016). *Citizenship education with children aged 8 - 12 in France*. Strasbourg: Council of Europe.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <http://dx.doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bozec, G. (2016). *Rapport scientifique (avril 2016) de l'éducation à la citoyenneté à l'école: Politiques, pratiques scolaires et effets sur les élèves*. Paris: Conseil National d'Évaluation du Systeme Scolaire. https://www.cnesco.fr/wp-content/uploads/2016/09/Rapport_education_citoyennete.pdf
- Colas Degenne, İ. (2015). Les valeurs de la république dans l'histoire des programmes scolaires. *Administration & Éducation*, 4(148), 61-68.
- Çavuşoğlu, H. (2022). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi öğrencilerinin vatandaşlık algısı. *Beykoz Akademi Dergisi*, 10(2), 194-218. <https://doi.org/10.14514/beykozad.998823>
- Dejemeppe, M. (2019). *Représentations et pratiques de l'éducation à la citoyenneté en classe de français dans l'enseignement secondaire supérieur* (Thèse de master inédit). Faculté de Philosophie, Arts et Lettres de Université Catholique de Louvain, Louvain.
- Grandner, É. (2021). *Étude comparée de l'éducation à la citoyenneté entre la France et le Royaume-Uni* (These de Master Métiers de l'Enseignement, de l'Éducation et de la Formation). Sciences de l'Homme et Société de Université de Bordeaux, Bordeaux.
- Hoepfl, M. C. (1997). Choosing qualitative research: A primer for technology education researchers. *Journal of Technology Education*, 9(1), 47-63.
- Husser, A. C. (2017). L'enseignement moral et civique dans les établissements scolaires français, une transversalité consistante?. *Éthique en Éducation et en Formation*, 4, 12–29. <https://doi.org/10.7202/1045186ar>
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 895-904.
- Kara, İ. (2022). *Fransa'daki ortaokullarda vatandaşlık eğitiminin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kara, İ. & Tokmak, A. (2023). Fransa Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Laiklik Açısından İncelenmesi. *Journal of History School*, 63, 664-687. <http://dx.doi.org/10.29228/joh.68431>
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, F. & Akpınar, E. (2022). İlköğretim öğrencilerinin eşitlik değerine ilişkin tutumları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(42), 1-30. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1170295>
- Kim, Y. (2020). *Educationnalisation et réforme du curriculum: une recherche comparative sur l'éducation à la citoyenneté en Corée du Sud et en France* (Thèse de doctorat inédit). Sciences d'Éducation de Université de Nantes, Nantes.
- Kiwan, D. & Kiwan, N. (2005). Citizenship education: The French and English experience. Christopher Pole, Jane Pilcher, John Williams (Ed.) *Young People in Transition* içinde (ss. 136-158). Palgrave Macmillan.

- Menard, C. (2019). *La laïcité au collège: les pratiques enseignantes de renormalisation du curriculum prescrit: déplacements et hybridation des conceptions de la laïcité* (Thèse de doctorat inédite). Sciences de l'Éducation de l'Éducation Psychologie Information Communication de l'Université de Lyon, Lyon.
- Ministère de l'Éducation Nationale (2007). *Image de la discipline et pratiques d'enseignement en histoire, géographie et éducation civique au collège. Les dossiers évaluations et statistiques*. Publication de la DEPP.
- Ministère Français De L'éducation Nationale (2015a). *Programme d'enseignement moral et civique de seconde générale et technologique*. <https://www.education.gouv.fr/programmes-scolaires-41483>
- Ministère Français De L'éducation Nationale (2015b). *Programme d'enseignement moral et civique de première des voies générale et technologique*. <https://www.education.gouv.fr/programmes-scolaires-41483>
- Ministère Français De L'éducation Nationale (2015c). *Programme d'enseignement moral et civique de terminale des voies générale et technologique*. <https://www.education.gouv.fr/programmes-scolaires-41483>
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar I-II. cilt* (5. Basım). Yayın Odası.
- Özen, F. & Arslan Hendekçi, E. (2016). Türkiye'de eğitim denetimi alanında 2005–2015 yılları arasında yayımlanan makale ve tezlerin betimsel analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11) , 619-650. <https://doi.org/10.26466/opus.255105>
- Pithon, G. (2017). Quelle éducation morale et civique à l'école? Pourquoi et comment la mettre en œuvre?. *Éducation et Socialisation*, 6(46), 1-14. <https://doi.org/10.4000/edso.2731>
- Poirier, C. (2017). *L'éducation civique et citoyenne dans la Francophonie*. Paris: Commission des Affaires Culturelles et de l'Éducation de Assemblée Nationale.
- Qin, J. (2012). *Le rôle de l'enseignant en éducation civique au collège en Chine et en France*. (Thèse de doctorat inédite). Sciences de l'Éducation de l'Université de Strasbourg, Strasbourg.
- Richard, J. (2019). *L'enseignement moral et civique de 1944 à 2014* (Thèse de doctorat inédite). Science politique, École pratique des hautes études - EPHE Paris, Paris.
- Sel, B. (2022). Türkiye'de cinsiyete dayalı perspektifle vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik ideallerin inşası: Bir politik ebeveynlik anlatısı. *Eğitim ve Bilim*, 47(212), 197-228. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2022.11760>
- Starkey, H. (2010). Citizenship education in France and Britain: Evolving theories and practices. *The Curriculum Journal*, 11(1), 39-54. <https://doi.org/10.1080/095851700361384>
- Thésée, G., Carr, P. R. & Potwora, F. (2015). Le rôle des enseignants dans l'éducation et la démocratie : Impacts d'un projet de recherche sur la perception de futurs enseignants. *Mcgill Journal of Education*, 50(2), 363-388. <https://doi.org/10.7202/1036437ar>
- Turgut, Y. (2014). Verilerin kaydedilmesi, analizi, yorumlanması: nicel ve nitel. A. Tanrıöğen (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (s.193-247). Anı Yayıncılık.
- Travers, M. (2001). *Qualitative research through case studies*. SAGE Publications.
- Yetişensoy, O. & Akdeniz, Ş. (2022). Japonya'da vatandaşlık eğitimi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 53-66.

- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Zabun, E. (2018). *Vatandaşlık eğitime karşılaştırmalı bir bakış: Türkiye, Fransa* (Yayımlanmamış doktora tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

İletişim/Correspondence

Dr. Öğretim Üyesi. İlyas KARA,
ilyaskara2007@gmail.com